

Når kilder kildrer. Til debatten om kildernes magi og anden retorisk »hokus pokus«¹

Jørgen Vogelius

Fortid og Nutid marts 2002, s. 51-60

Debatindlægget tager udgangspunkt i en kritisk kommentar til Mads Mordhorsts artikel »Kildernes magi« fra *Fortid og Nutids* juninummer 2001. Indlægget efterlyser, præsenterer og diskuterer mulighederne for en klarere fænomenologisk indfaldsvinkel til beskrivelse, klassifikation og vurdering af relikviers symbolværdi.

Jørgen Vogelius f. 1946, lektor i historie ved Institut for Historie og Samfundsforhold, Roskilde Universitetscenter, hvor han forsker og underviser i tværfaglig humaniora. Om den teoretiske problematik har han tidligere skrevet artiklerne *Den historiske dimension og naturvidenskaberne*, Humanistisk Årbog, 4, 1991, og *Viljen til autenticitet*, Bud på Historien, 1998. Han forsker pt. i forholdet mellem fiktion og historie i Danmark i første halvdel af det 19. årh.

»Om hundrede år er alting glemt«, siger et gammelt mundheld. Og det er jo i vid udstrækning rigtigt, fx når det gælder udgangspunkterne for moralsk bedømmelse af historiske personers handlinger. Hvad så om tusind år? Ja, så er vor tids vægtning af historien om fx Berlin-muren formentlig også både fortrængt og glemt. Og ganges disse år igen med ti, er selv monumenter som Akropolis i Athen sikkert også smuldret hen som brokker og støv. Interessen i at stille spørgsmål til varigheden og intensiteten af betydninger kendetegner os vesterlændinge. I den moderne æra har vores fascination af tiden som et forløb – hvori det forgangne hele tiden trues med at forgå – skabt grobunden for humaniorafaglighederne. De er vokset frem som moderne verdslige discipliner, der beskæftiger sig med vidensdannelsen om betydninger. Men i en tid, hvor det moderne er blevet gammeldags, det nye kaldes postmoderne og modernitetens agnostiske vesterlandske videnskabssyn

udfordres over en bred front, både ude og indefra, tages det igen op til revision.

»Viden om« er i én betydning noget man i fysisk og i overført forstand selv kan komme – men det angiver i en anden betydning også noget, man kan tilægge sig. Ordspil af denne art er tidstypiske. Det nævnte har fx været brugt som titel på et magasinprogram om naturvidenskab i Danmarks Radio. Men det er også blevet en ramrende allegori på det, der aktuelt foregår i de humanistiske videnskabsmiljøer. Her siver følgerne af globalisering også ind. Den smitter af som nye orienteringer og sprogbrug. Når denne sprogbrugs betydning for humanvidenskaberne skal beskrives i dag, sker det også på nye måder. Der tages ikke som før fortrinsvis udgangspunkt i metaforer hentet fra natur- og samfundsvidenskaberne. Der tages derimod med stor forkærlighed udgangspunkt i tekst- og kommunikationsvidenskaben. Og inden for denne er det

helt aktuelt især i litteraturvidenskabens diskussioner om, hvordan de forskellige billeddannende fantasier, der animerer analyserne, dannes. Det er derfor både meget velkomment og spændende at se, hvordan reaktionerne på dette nye afsæt i tekst- og kommunikationsvidenskaben forplanter sig i de traditionelle fagmiljøer. Men det kræver – i ordspillet navn – både overblik og indsigt i humanioras gamle verdslige discipliner, ikke at lade sig forvirre. Selv om begge betydninger af »viden om« i globaliseringens tidsalder betinger hinanden, er de jo stadigvæk ikke udtryk for det samme.

Hvordan en bestemt sprogbrug kan tilskrive ting en bestemt symbolværdi, og hvordan udlægning af ting igen kan skabe særlig sprogbrug, er en velkendt og vigtig iagttagelse.² Det er nemlig i denne kæde af betydningsforskydning, at forestillingen om en levende tradition skabes. Som udgangspunkt for analyse af den kan man vælge enten at tage afsæt i ordene eller i tingene. Men dette valg vinkler samtidig den videnshistorie, der kommer ud af det med konsekvens for andres aflæsning og oplevelse af den. Mads Mordhorst kaster sig frygtløst ud i en diskussion af denne problematik i sin artikel om Kildernes magi i *Fortid og Nutids* juninummer 2001. Den handler om relikvier.

Metafysik eller intuition

Kilder bør altid vedkendes en potentiel evne til at kunne befordre metafysiske oplevelser om deres tidligere værensformer – enten i kraft af deres håndgribelige materialitet eller i kraft af deres inkarnering af spor af mere uhåndgribelig karakter. Ellers var betegnelsen kilder om dem jo også helt absurd. Det uhåndgribelige er imidlertid ofte noget ganske konkret. Det kan optræde i rollen som »ting om fortalt-

hed« (et levn) eller i rollen som »fortalthed om ting« (en beretning). Begge aspekter er altid i større eller mindre omfang repræsenteret igennem kilden. Det er kildekritisk børnelærdom. Men hvad indebærer det mere konkret? Hvad dækker begrebet metafysik egentlig over i denne sammenhæng? Og hvilke personligt gjorte erfaringer med oplevelser omkring genstandes fortidige væren får betydning for en konkret historisk fremstilling? Det er spændende spørgsmål. Den enkelte kurator, historiker eller programmerarbejder må nemlig altid foretage afvejning af relevans i tilslutning til den virkelighed, der skal formidles i. Der kan nemlig, hvad det såkaldte metafysiske aspekt angår, sagtens være tale om så private oplevelser, at de slet ikke virker alment interessant i en udstillings- eller anden formidlingssammenhæng. Mads Mordhorst anfører selv et eksempel, hvor han med nogle af Paludan Müllers håndskrevne breve i hånden oplevede suset, som imidlertid ikke stod mål med deres formidlingsmæssige brugsværdi.³

Mads Mordhorst beskriver nogle karakteristiske træk ved ting som symboler, der sætter selve betydningsdannelsens problem til diskussion. Koblingerne mellem sansning og forestillet idealitet er hans overordnede greb. Hans beskrivelser af det første er spændende – hans forklaringer på det sidste både vage og metafysiske begrundet. Koblingerne er der, men om de i Mordhorsts beskrivelse overhovedet dur som et metodisk værktøj, er tvivlsomt.

Hvis der med metafysik sigtes til forestillingerne om, at der optræder en sandhedsværdi i de historiske forklaringer på egenskaber ved tingene, er jeg helt med på at tilkende »det metafysiske« betydning. Om ikke andet så fordi alle både mulige og umulige begrundelser for kildebrug altid har sat

sine spor, og det vil de formentlig blive ved med at gøre også i fremtiden. Det vanskelige med metafysikbegrebet i Mordhorsts sammenhæng er imidlertid at afgøre, hvorvidt begrundelsen for hans opdeling af oplevelsesmåder af ting i kategorier er videnskabelig holdbar inden tingene opleves. Spørgsmålet er vigtigt, for det er sådanne problemer, de fleste museumsfolk har tæt inde på livet i deres hverdag – som den »bagvendthed« der altid må siges at ligge i forventningen om 'feedback' man på forhånd skal reagere på. Er det andet end en hypotetisk deduktion? Måske ikke. Men hvad så med intuitionen om hypotesernes relevans? Det skaber spørgsmål, der nu virkelig kriges om i en tid, hvor alt er ved at blive indskrevet i begreber om medier og kommunikation.

Kommunikation er kommet i centrum. Formidlingsteknologi er blevet indbegrebet af metode. Meget opsamlet gedigen faglig viden om tingene drukner ofte i de oplevelsesæstetiske overvejelser, der oprindeligt blot skulle være en hjælper for vidensformidlingen. Men oplevelsesdimensionen tager i disse år over og er blevet den helt centrale. Man kan heldigvis ikke opleve uden også samtidig at få noget at vide, siges der. Men er det sandt? Og er det, man får at vide, når man oplever alene i kraft af oplevelsen altid sandt? Hvis ja, i hvilken forstand og udstrækning er det så sandt? Er sandheden om en ting blevet til oplevelsen af sandheden om en ting? Eller vil der altid optræde forskydninger mellem sandhedsoplevelser og selve sandheden, uanset hvordan tingen opleves? Hvis man anerkender forskydninger-

Fig. 1. Berlinmuren stod i 28 år (1961-89) som et monument over »Den kolde krig« og det delte Europa. I dag markeres murens tidligere tilstedeværelse og placering eksempelvis som her ved brosten nedlagt i asfalten (Foto: http://WWW.well.com/user/tom/berlin/the_wall_adj2b.jpg).

ne, kan det så bruges som undskyldning for at relativere oplevelsesformerne af sandheden om tingene, hvis blot den sociale betydningsfunktion af sandheden er intakt? Kan man som formidler frit positionere sig selv i forhold til sandheden, når blot man tror, man ved, hvor den er, selv om man ikke præcist ved, hvad den er? Mordhorsts artikel giver anledning til at stille mange spørgsmål. Jeg synes, han lader svarene svæve i luften. De muligheder, der gives for bare antydningssvis at forsøge at jordfæste dem, må tage udgangspunktet »in medias res« dvs. i en bevidst fænomenologisk tilgang, hvilket jeg vil vende tilbage til.

Industrikulturen og dens synsmåder dominerer ikke længere det sociale- og intellektuelle liv i vores del af verden. Og det gør det naturligt igen at gøre opmærksom på alt det, som dens mangeårige dominans fortrængte. Så langt kan jeg sagtens være enig med de nye slægtled af historikere og museumsfolk. Men det er nødvendigt at skabe større klarhed over, hvordan det gøres. Kommunikationsparadigmet gør al viden procesorienteret. Men der er stadig en viden, der skal orienteres. I frustrationen over udsigten til gammel videns druknedød, spændes religiøsitetens rammefortællinger igen rundt om maven på videnskabsfagene som et korkbælte. Det er uheldigt.

Videnskab om lidenskab

I Mordhorsts sammenhæng er begrebet om levn afgrænset til de fysiske genstande, som i kildeposition kaldes relikvier. Han inddeler dem herefter i kristne, tidens og erindringens relikvier og beskriver deres tilhørende ind- og udadpegende dobbeltkarakterer i forhold til virkelighedssyn som hhv. er sanset og ideelt opfattet. Han ser *det kristne relikvie* med dets metafysiske aspekt primært knyttet til en tidsneu-

tral oplevelse af symbolet i tingene. *Tidens relikvier* ser han primært knyttet til begrebet om oplevelsen af tingen, i forhold til fornemmelsen af et før og nu – og *erindringens relikvier* ser han som dem, der primært knytter sig til oplevelsen af tingens symbolværdi i kraft af dens bortrevethed fra sit ophav. Det er meget spændende iagttagelser. Men så kommer vi til begrundelserne for dem. Og her går det efter min mening for alvor galt.

Mordhorst lader sig nemlig suge ind i Guldalderens dobbelte virkelighedssyn, der netop er spændt ud mellem sansning og idealitet. Han overtager faktisk i denne ånd helt ukritisk den unge Christian Molbechs relikviesyn, som er udformet i en blanding af naturreligiøsitet og nationalromantik i 1810.⁴ Det gør hans udsyn trangt. At forbeholde den religionsmytologiske relikviedyrkelse til kristenhed, sådan som han gør med betegnelsen *kristne relikvier*, er ikke noget heldigt valg. Det er antropologen Claude Lévy-Strauss, som Mordhorst selv inddrager, netop det mest oplagte vidne på. Relikviedyrkelse handler jo overordnet altid om tingenes magi som totem – hvor en genstand står i mytisk tilknytning til en bestemt gruppe mennesker. Og relikviedyrkende totemisme er som religiøst fænomen langt fra ét, der er forbeholdt kristenheden. Ja, ikke engang forbeholdt det religiøse område alene. Ethvert trofæ har fx stort set samme funktion, hvad enten det er hjemtaget fra krig eller sportskampe. Selv souvenirs hører hjemme i denne betydningskategori. En oplevelsessammenhæng med symbolværditilskrevne »ting« i centrum er derfor en figur, der har en betydningsfuld plads i alle Mordhorsts kategorier, og om den spontant optræder som underforstået eller dominant beror alene på en uberegnelighed i blikkets prioriterende flakken.

Med *tidens relikvier* forholder det

sig ikke anderledes. Dette begreb er oven i købet direkte overtaget fra Molbech.⁵ Med denne betegnelse sigter Mordhorst til tingsdyrkelsen, der særligt knytter sig til *heritage fabrication*. Dvs. til hele den arkæologiske og museale kulturarvsindustri, hvori det fortidiges håndgribelighed i tilknytning til tingene på én gang både kan fungere som nostalgi, spejl og forbilledproducent. Men netop dette spektrum af muligheder gør, at kategoriens grænser opløses – og relevanskriteriet for dens opretholdelse fortoner sig også her i uafklarede prioriteringsforenelser. Det eneste der ligger fast er, at begrebet om det fortalte altid tidsmæssigt dannes efter begrebet om fortællingen – akkurat som mytologier forudsætter en myte. Symbolers liv er derfor bundet til historiske begrundelser. Men også det er jo et overordnet vilkår, der gælder generelt for alle kategorierne.

Endelig forbeholdes betegnelsen *erindringsrelikvier* alene en betydningssammenhæng, hvor den fysiske afstand mellem symbolværdiens inkarnation og attråen efter den er det væsentlige. Men også denne betegnelse er misvisende. Erindringsbegrebet kan nemlig med lethed meningsfuldt bruges til at karakterisere både *de kristne-* og *tidens relikvier*. Og det specielle rumlige adskilleses aspekt, som i sig selv er en meget fin iagttagelse, begrundes alene i forhold til symbolværdibrugerens psyke. Det svækker og utydeliggør relevansen. Intensiteten i erindringsbehov optræder nemlig skiftende i forhold til et publikums alder, etnicitet, politiske og religiøse baggrund m.v. Det gør det svært at få konkretiseret, hvad der i praksis kunne bruges som erindringsrelikvier i en strategisk formidlingssammenhæng. Er en talisman fx et erindringsrelikvie eller et religiøst relikvie? Det kommer jo helt an på de sammenhænge, den læses ind i eller ud af – og de sammen-

hænge er altid både forskellige og skiftende.

I stedet for blot at skitsere nogle virkningshistoriske eksempler, som det individuelle blik må flakke i forhold til, er det nødvendigt at vove at gå et skridt videre. Gennem en mere nøgtern fænomenologisk tilgang må man forsøge at analysere, om helt andre forhold end symbolværdibrugeres skiftende idealforestillinger evt. kunne bruges til at karakterisere tingenes målløshed og forklare, hvorfor blikket fastholdes.

Forestillingsmåders autenticitet

At tænke over de uvidenskabelige forudsætninger for dyrkelsen af videnskab er normalt filosofers domæne. En klar fænomenologisk bestemmelse af relikvierne må være det mest oplagte udgangspunkt for enhver betragtningsmåde. Ved fænomenologisk bestemmelse forstår jeg en beskrivelse af relikviers væren, der i udgangspunktet afstår fra at reducere deres sammensathed af ord og ting til ord om ting, men i stedet insisterer på selve koblingen som den entitet, der må gøres til genstand for videnskabelig analyse. En sådan bestemmelse kolliderer med andre videnskabelige betragtningsmåder, der normalt kræver en helt anderledes metodisk og ontologisk reduktion både af sproget og af stofligheden i tingen, før den lader sig bestemme som et medie for symbolværdi. Heri er Mordhorst i sin praksis fuldstændig i overensstemmelse med min teori. Men når han kalder sin fænomenologi for *magi*, bliver han *spooky*. Der er nemlig ikke mere magi på spil end den sansede æstetik i den metaforik, der anvendes i beskrivelsen af en oplevelse. Og metaforbrug kan altid undersøges videnskabeligt.

Diskussioner om det førvidenskabe-

lige har længe været almindeligt anerkendt og operative – også i historikerens traditionelle fagfelt. Med Hayden White og hans disciple er det med inspiration fra Aristoteles' *Poetik* diskuteret som konkret værktøj for narrationen. Stephen Greenblatt er en anden amerikaner, der med sit begreb om *new historicism* bryder ind i det historiske felt fra tekst- og kommunikationsvidenskabeligt hold. Både White og Greenblatt tumler med at flytte perspektivet for metafysikken fra eftervisningernes passive til strategiernes aktive felt. Og det er jo netop denne udfordring Mordhorst lader ligge. Amerikanerne prøver at gøre det ved at lade individuelle oplevelser indgå i en forpligtethed på et begreb om en kollektiv erindrings mulige anderledeshed. Den foregår hos dem som en åben og pågående dialog imellem læsere og publikum og det foreliggende væv af det allerede betydningsudlagte.⁶ Mordhorst leger imidlertid, som en anden Christian Molbech, frit med autenticitetsbegrebet – både som en romantisk religiøs fornemmelse og som en materiel værenkategori – uden at ville afklare sig i forhold til dem.

Relikviernes målløse mæle

I illustrationen af, hvordan tingenes fortidige betydningsliv får betydning for et nutidigt, må synsmåderne i sidste ende forankres og forpligtes på en historiefilosofi. Hvilken er i og for sig ligegyldig, men den bør i forlængelse af videnskabsfagets bedste traditioner i det mindste være synliggjort og åben for diskussion.

I opstilling af kategorier for den historiske fremstilling er vi nemlig stadig ude i filosofiens domæne. Men også filosofi kan være mere eller mindre fagrelevant. I den fænomenologiske tilgang gælder det om at anskue de målløse forhold ved tingene selv, og

vurdere om de kan bruges til at begrunde eksistensen af nogle almene kriterier for en differentiering af relikviernes symbolske inkarnationsværdi. Sådanne kriterier er der brug for. De hjælper nemlig til med at få sat ord på kortlægningen af spørgsmål om deres betydnings traditionskobling, varighed, intensitet m.v., som kan forankre synsmåderne på relikvierne i en videnskabelig diskurs. Det teoretiske udgangspunkt for en sådan bestræbelse må søges i socialantropologien, og i de udlægninger af ontologi, der allerede forefindes i arkæologisk overlevering.

Bene til forskel fra stene

Relikvier er jo ikke bare artefakter i semantisk forstand. De foreligger i deres materielle form også som levn af det engang levende – som hud, hår og knogler. Og måske har disse biologiske levn – bene til forskel fra stene – i kraft af deres materielle biologiske beskaffenhed fået tillagt en særlig fetichistisk overføringsevne af metafysisk virkelighedsoplevelse. Mælketænder i vat og hårløkker fra børn og kærester gemt bag miniaturer i medaljoner, har siden rokokoen hængt i kæder som amuletter omkring halse, eller været gemt i æsker i chatol- og kommode-skuffer. Fænomenet vidner om, at tillagt fetichværdi til specielt biologiske levn måske repræsenterer en helt særlig intimitetsfascination for mindets identificeringsprocesser.

Etnografisk og antropologisk forskning beskriver, at den biologiske overførings rituelle betydning er et fænomen, der er bredt forekommende og synes at være roden til al relikviedyrkelse overhovedet. Fra kannibalisme, over skalptagning og totemisme i mange ikke-europæiske kulturer, til den kristne nadver i den europæiske. Og for en historiker bliver udfordringen

så at beskrive og bestemme dette antropologiske fællestræks sociale og kulturelle funktion og betydning i og for en bestemt historisk sammenhæng. Den biologiske symbolværdi er et alment interessant fænomen, som helt grundlæggende byder sig til som udgangspunkt og pejlemærke for alle slags undersøgelser af alle slags relikviers særlige rituelle symbolik og deres funktion for selvforståelsen. Denne konstatering fører os lige over i en teoretiseren over, at baggrunden for relikviernes kildrende fænomenologiske liv – i virkeligheden altid har et antropologisk udspring i en afledt kropsbevsthed.

Design som logo og målløshed som trofæ

Når relikviernes inkarnationsværdier optræder som et massefænomen, har den to karakteristiske fremtrædelsesformer. Den ene er som mærkevarefetichisme, som også Mordhorst strejfer med sin omtale af Arne Jacobsens møbeldesign. Den anden er som materielle udstykninger af steders symbolik. Mærkevarefetichismen er interessant fordi den fuldstændig bryder med den traditionelle opfattelse af, hvad der udgør forholdet mellem brugs- og bytteværdi. Den hører hjemme i forbrugeramfundet, og er som fænomen allerede udtømmende teoretisk beskrevet, diskuteret og analyseret tilbage i 1970'erne og 80'erne.⁷ Så den lader vi ligge her.

Den anden er anderledes interessant, fordi den vil have del i mindet om en tilstand fra et sted. Dets almensymbolske betydning i sit forestillede værdifællesskab – optræder på en skala fra det absolut private til principielt og ubeskedent at ville omfatte hele menneskeheden. Et par småsten fra en strand i Grækenland, med særlige ferieminder er et eksempel på det første.

The Elgin Marbles fra Akropolis, der blev hjemtaget til beskuelse på British Museum i det 19. årh. og de små graffitibemaledede betonstykker fra Berlinmurens fald i 1989, som en bestemt generation tog med hjem til bogreolerne, er eksempler på det sidste.

Det vigtige er i enhver forbindelse at kunne beskrive forhold, der objektivt gør, at det »udstykkede« i sig selv inkarnerer en særlig symbolværdi. Den kan udelukkende bestå af viden om tingenes brug, som det fx forudsattes i forhold til ophænget af Sixten Sparres pistol på udstillingen *Fynske relikvier*. Her er det ordene om tingene, der skal fungere som en almen dannet erindringsforudsætning for 'magien' i oplevelsen.

Tingene har deres egen objektstatus. En sådan defineres af deres ikke reducerbare tilstand af meningsfuld målløshed, der i kraft af menneskelige handlinger knytter sig til selve tingens væren. *The Elgin Marbles* har en sådan målløs symbolværdi i kraft af deres bortrevethed fra det sted, hvor de var skabt og oprindeligt indgik i en meningsgivende sammenhæng. Fragmentarisk placeret i London inkarnerer de en dobbelthed: En skulpturel plastisk skønhed og skamløshed og magtbrynde ved samtidig at være trofæ. Bortrevenhedens egenskab ved dem giver anledning til et væld af fortolkningsmuligheder.⁸

En betonbrok fra Berlin-muren er også et trofæ. Den ejer imidlertid ingen på forhånd socialt accepteret æstetisk værdi. Som ting er den også bærer af skammens mærke, men i forhold til *The Elgin Marbles* er den helt uden dobbelthed i sin målløshed, fordi den i kraft af sin beskaffenhed også er en ophævelse af denne skam. Der er ikke tale om noget bortrevet symbol, men derimod om symbolet på det allerede bortrevne, nemlig som en ting, der inkarnerer selve nedrivningsakten. Fragmentet er med andre ord. ikke et sym-

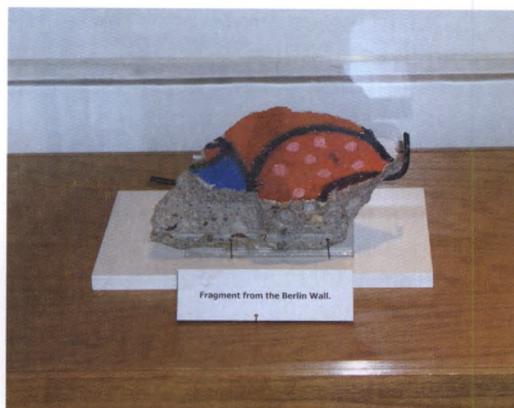

Fig. 2-3. Nedbrydningen af Berlinmuren tog sin begyndelse i efteråret 1989, med symboltunge angreb af hakker og hammer. For de mange, der ikke selv kunne tage del i disse historiske begivenheder, fremvises brokker af den nedbrudte mur på museer verden over, som eksempelvis her på Strategic Air Command Museum, Omaha, USA. Har man råd, er det endog muligt at hjembringe sin egen lod af historien, fx på det (endnu virtuelle) Cold War Museum, hvor flige af muren – med ledsagende autenticitets-certifikat – kan erhverves for mellem 500 og 2500 kr: http://WWW.coldwar.org/museum/gift_store/other.html (Foto: <http://www.canoe.ca/CANOE2000/ap6.html> og <http://jedi.ks.uiuc.edu/~johns/aboutme/pictures/19991119/html>).

bol på Berlin-muren, men har symbolværdi i kraft af at være et stykke af dens nedbrudthed. Det giver en inkarnationsværdi der optræder i en total symbolsk dækningslighed med tingen. Berlin-murbrokkeren har derfor en koncentreret intensitet i sin inkarnationsværdi, der bærer anlæg for en mere begrænset virkningshistorie af sin symbolværdi end *The Elgin Marbles* gør. Akropolis eksisterer nemlig stadigvæk, det gør Berlin-muren ikke. Det gør en forskel. Holdbarheden af mindets mulighed i en ting svinger. Bl.a. i forhold til de objektivt givne muligheder for mindets vedligeholdelse. En sådan findes, som ydre omstændighed, når det bortrevnes væren fortsat kan forholdes til det berøvedes væren. Der optræder således en sammenhæng mellem betydningsvarighed og erindringsværdi, som direkte kan aflæses i de forefundne fænomenologiske værenkvaliteter ved tingene selv. Jeg påstår ikke sammenhængen er entydig, jeg viser kun, at den er til stede.

Oplevelsens autenticitet og tingens originalitet

Med hensyn til betydningen af autenticitetsaspektet er der spændende sammenligninger at drage mellem relikvierne efter andre skillelinier end dem, vi hidtil har berørt. Fx vides det, at udlagte splinter af Jesu kors i materiel massefyldte sammenlagt kunne udgøre en hel skov – og de brokker, der siden 1989 kommercielt solgtes i små plasticposer som souvenirs fra Berlin, formentlig kunne gøre Berlin-muren dobbelt så høj, som den oprindeligt havde været. Herved devalueres relikviets inkarnationsværdi, men funktionelt er tingene stadig gangbare med deres symbolværdi.

Dette fænomen viser, at den indbyrdes afhængighed mellem inkarnationsværdiens intensitet og varighed også påvirker udmøntningen af den i forskellige fiktive tillægsformer. Langt fra alle ting er, hvad de foregiver at være, men tendensen til åbne vedgæelser af, at der er tale om fiktioner, er spændende. Vedgæede kopier som sty-

rende for en oplevelse er et relativt nyt og interessant fænomen – om tingene i sig selv er originale kommer i kulturarvsindustriel sammenhæng meget ofte i anden række.⁹ Museumssmykker bliver masseproduceret i kopi og går som varmt brød i museumsbutikker. Den relative succes skyldes utvivlsomt, at der her er tale om at noget af originalens symbolik smutter med over i kopien. Det virker med andre ord som mental kannibalisme, hvorved kopien faktisk får del i originalens symbolværdi. Symbolværdien skifter medie, taber i inkarnationsværdimæssig henseende, men fungerer fortsat socialt. Opbygningen af modeller, ja hele scenarier og illustrerende tableauer er også velkendte fænomener i vores hjemlige kulturarvsindustri som fx ved forsøgscentret i Lejre og Trelleborg. Fiktion bruges åbenlyst i forsøg på at skabe autentisk stemning hos publikum.¹⁰ Og ingen føler sig af den grund snydt, bare snyderiet er vedgået.

Sammenfattende om relikvieanalyser

Den fænomenologiske symbolværdi, der kan udledes af relikvier, er en mere eller mindre udtyndet inkarnationsværdi. Det er bl.a. mit ærinde at pege på, at denne inkarnationsværdi fungerer akkurat som et voksllys, der har en brændtid. Alle relikvier bærer i kraft af deres oprindelige afledning af noget kropsligt også forgængelighedens mærke, selv om deres inkarnerede symbolværdi finder nye fiktive medier for sin gendannelse. Varigheden af deres betydningsliv kan, som ovenfor vist meningsfuldt analytisk differentieres i forhold til fænomenologiske udledninger af forskellige aspekter af relikviernes objektstatus. Fx om de her er total- eller delsymboler, bene eller stene, originaler eller kopier. Disse be-

stemmelser udstikker igen hver især sigtelinier for et betydningsliv indenfor meget forskellige historiske erindringshorisonter. Også timingmomentet er vigtigt her. At tænde voksllys i rum, der i forvejen ligger hen i et lysbad, er selvfølgelig muligt, men ikke særlig opportunt. Omvendt er det selvfølgelig altid rart at kunne skelne konturer ved et voksllys, hvis sikringerne er gået. At tale om symbolværdi er også at tale i lignelser.

Det har også været mit ærinde at pege på, at biologiske levn i denne sammenhæng har en ganske særlig grundlæggende status for alle symbolsprog. Deres fysiske forgængelighed kræver en symbolsuccession, der i sidste instans beror på forestillingen om en kraftoverføring via kropslighed (som det fx sker ved den kristne nadver). Og de arkæologisk biologiske levns klare antropologiske og ontologiske medbetydninger bliver på denne måde også dem, der grundlæggende motiverer, at symbolværdier lader sig overføre på artefakter. Fra at være båret af et biologisk materiale slipper den som udtyndet inkarnationsværdi over i en ting, der kan raffineres i nye æstetiske udtryk. Det er forenklingen fra krucifikset hvor Jesus hænger – til det nøgne kors – et sigende og illustrativt eksempel på.

Beskrivelser af, hvordan tanken slipper over i ordet, og ordet igen slippes over i tingen, som derefter fungerer som et repræsentationsmedium af livskraft, kan man for min skyld godt kalde for metafysiske. Men fordi overføringsbillederne som oftest forekommer i en sammenhæng med religiøs overlevering, bliver de ikke til magi. De er stadigvæk bare en metaforbrug om tings væren, der altid kan undersøges konkret.

I historievitenskaben er det tingenes æstetiske liv som oplevet historie, der gør relikvieforskning interessant. Først i denne fortalthed får følelserne

det nødvendige mål af genkendelighedstygde, som er forudsætningen for, at de med videnskabelig vægt kan indgå i historiske fremstillinger.

Noter

1. »HOKUS POKUS« er en folkelig omskrivning af »HOC EST CORPUS« (MEUM/ VERI DEUM). Når disse ord udtales af en pater ved den katolske nadver, forvandles brødet i bogstavelig forstand til Jesu kød. Der sker en transsubstansion – en forvandling af stofligheden.
2. Michel Foucault citerer Port Royales logik i *Les mot et les choses* fra 1966: »Tegnet indeslutter to idéer, den ene idéen om tingen, der repræsenterer, den anden idéen om den repræsenterede ting; og dets natur er at fremkalde den første gennem den anden«. (M. Foucault, *Ordene og tingene*, 1999, s. 101.) Og Terence Hawkins mener i tilslutning hertil ... »In effect, then, language and experience interact and prove fundamentally implicated with each other to an extent that makes it difficult to consider them as separate entities. A language 'creates' reality in its own image. To use language thus essentially involves 'getting at' one kind of reality 'through' another. The process is fundamentally one of 'transference'«. Terence Hawkins, *Metaphor*, London 1972, s.59f.
3. Fortid og Nutid, 2001 s. 110.
4. Christian Molbech: *Brudstykker af en Afhandling om Historie og Oldkyndighed*, især den nordiske (skrevet 1810). Trykt i C. Molbech: *Blandede Smaaskrifter* bd. 1, 1834.
5. *Ibid.*, s. 114.
6. Hayden Whites betydning for det narrative er instruktivt beskrevet i artiklen *Historiens* form af Jan Pedersen i *Fortid og Nutid*, 1998, ss. 181-218. New historicism har i praksis trukket på opfattelserne og metoderne fra antropologen Clifford Geertz og fra poststrukturalistisk kritik især fra Jacques Derrida og Michel Foucault. Den opererer med »thick description of anecdotes« dvs. en »støvsugning« af tekstuniverset i forbindelse med en særskilt begivenhed eller et særligt tidspunkt i fortiden for i relation hertil at kortlægge alle de symbolske relationer mellem »teksterne«, inkl. alle deres paradoksaliteter. Det sker i et forsøg på at udfordre og evt. udskifte den eksisterende rammefortælling, der ofte er blevet til ud fra et bornert og ensartet syn på fortiden og derfor står i vejen for en mere adækvat forståelse og fortolkning af betydningsstrukturerne, H. Aram Veiser (red.): *The New Historicism*, London 1989.
7. Jf. fx W.F. Haug: *Kritik der Warenästetik*, Frankfurt am Main 1971, passim.
8. Jf. Karin Sanders: *Museumsdigte – æstetik, politik og skandale omkring The Elgin Marbles*, På Tværs, Festskrift til Jette Lundbo Levy, 2000, ss. 98-110.
9. Som led i svensk *heritage fabrication* arrangeres der fx busture i Mobergland (det Småland, som romanen *Udvandrerne* handling var henlagt til). Dette fænomen ser Aronsson som et klart eksempel på, hvordan fiktionen evner at skabe kulturarv, Peter Aronsson: *Forfatterkonsten och historikerna*, P. Aronsson (red.): *Makten över minnet*, Lund 2000, s. 111 (note 9).
10. Et mere spektakulært eksempel findes ved jættestuen New Grange ved floden Boyne i Irland, hvor en nøjagtig kopi af stenkammeret er opført inde i museumspavillonen, og hvor gæster, der ikke orker at gå ud i terrænet til det rigtige mindesmærke, kan opleve jættestuens indvendige proportioner ved at gå mellem pampachékulisser.